

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОСІБ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Черниченко Ірина Василівна

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Савчук Анна Юріївна

*студентка 4-го курсу Природничо-гуманітарного фахового коледжу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Потерпілі, свідки часто відмовляються давати показання, надають неповні показання чи намагаються приховати важливі обставини вчинення кримінального правопорушення, враховуючи реальну чи потенційну загрозу застосування насильства щодо них чи членів їх сімей.

Дослідженням питання безпеки осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві займалися такі вчені: О. В. Бардацька, П. Д. Біленчук, В. І. Галаган, О. О. Гриньків, О. В. Капліна, Н. С. Карпов, Б. М. Качмар, Г. В. Коновалова, І. А. Малютін, О. В. Мельник, Т. І. Панасюк, М. А. Погорецький, О. І. Ромців, П. В. Серебрянський, М. Є. Шумило та ін. Незважаючи на таку велику кількість досліджень на сьогоднішній день залишилися окремі проблеми, які потребують вирішення. Тому метою статті є аналіз нормативно-правових актів та судової практики у сфері забезпечення безпеки осіб, що беруть участь у кримінальному провадженні.

Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 року із відповідними змінами та доповненнями у ст. 7 передбачає такі заходи забезпечення безпеки: 1) особиста охорона, охорона житла і майна; 2) видача спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку; 3) використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження; 4) заміна документів та зміна зовнішності; 5) зміна місця роботи або навчання; 6) переселення в інше місце проживання; 7) поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів

соціального захисту населення; 8) забезпечення конфіденційності відомостей про особу; 9) закритий судовий розгляд.¹

Підставою для вжиття заходів забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства є дані, що свідчать про наявність реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу і майну. Реальна загроза виявляється у посяганні на життя, здоров'я, майно особи, яка безпосередньо бере участь у кримінальному провадженні, чи її членів сім'ї, близьких родичів.

Необхідність забезпечення безпеки осіб є підставою для проведення допиту осіб, впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення, а також дистанційного судового провадження. У виняткових випадках для забезпечення безпеки свідка, який підлягає допиту, суд за власною ініціативою або за клопотанням сторін кримінального провадження чи самого свідка постановляє вмотивовану ухвалу про проведення допиту свідка з використанням технічних засобів з іншого приміщення, у тому числі за межами приміщення суду, або в інший спосіб, що унеможливує його ідентифікацію та забезпечує сторонам кримінального провадження можливість ставити запитання і слухати відповіді на них. У разі якщо існує загроза ідентифікації голосу свідка, допит може супроводжуватися створенням акустичних перешкод (ч. 9 ст. 352 КПК України).² Саме таке рішення прийняв Пустомитівський районний суду Львівської області, задовольнивши клопотання прокурора про допит свідка зі зміненими анкетними даними, в умовах конфіденційності, а саме з використанням технічних засобів з іншого приміщення, у спосіб, що унеможливує ідентифікацію, як зовнішності так і голосу.³

Відповідно до ст. 20 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» приводом для вжиття заходів забезпечення безпеки є: а) заява учасника кримінального судочинства, члена його сім'ї або близького родича; б) звернення керівника відповідного державного органу; в) отримання оперативної та іншої інформації про наявність загрози життю, здоров'ю, житлу і майну зазначених осіб; г) отримання прохання Міжнародного кримінального суду про вжиття заходів забезпечення безпеки.

¹ Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23. 12. 1993 р. № 3782-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text>

² КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ ВІД 13. 04. 2012 Р. № 4651-VI. URL: [HTTPS://ZAKON.RADA.GOV.UA/ LAWS/SHOW/ 4651-17#TEXT](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#TEXT)

³ Ухвала Пустомитівського районного суду Львівської області від 11. 12. 2019 р. Справа № 461/2092/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86888062>

Варто визнати, що подальша процедура індивідуалізації рішення про обрання конкретних заходів захисту законом не регламентована. Передбачається лише, що орган, якому доручено здійснення заходів безпеки, встановлює перелік необхідних заходів і способів їх реалізації, керуючись при цьому конкретними обставинами і необхідністю усунення існуючої загрози.

Право на забезпечення безпеки має особа, яка заявила до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брала участь чи сприяла виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень; потерпілий та його представник; підозрюваний, обвинувачений, захисники і законні представники; цивільний позивач, цивільний відповідач та їхні представники у провадженні про відшкодування шкоди, завдані кримінальним правопорушенням; представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження; персонал органу пробації; свідок; викривач; експерт, спеціаліст, перекладач і понятий; члени сімей та близькі родичі вищезазначених осіб, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій стосовно них робляться спроби вплинути на учасників кримінального судочинства.⁴

Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд, одержавши заяву або повідомлення про загрозу безпеки особі, зобов'язані перевірити цю заяву або повідомлення і в строк не більше трьох діб, а у невідкладних випадках – негайно, прийняти рішення про застосування чи про відмову у застосуванні заходів безпеки. Це рішення оформляється вмотивованою постановою чи ухвалою і є обов'язковим для виконання. Органи служби безпеки, Державного бюро розслідувань, органи внутрішніх справ, органи Національної поліції або Національне антикорупційне бюро України, у складі структур яких створюються спеціальні підрозділи – це саме ті органи, на які покладено обов'язок здійснювати заходи безпеки.

Ромців О. І. провела опитування практичних працівників вищезазначених органів і 93,4% висловились за необхідність удосконалення забезпечення безпеки учасників кримінального провадження. Потребує удосконалення: нормативно-правове регулювання – 34,5% опитаних; процедурне забезпечення – 45,7%; організаційно-тактичне – 71,3%; фінансове і матеріальне – 84,1%.⁵ Незважаючи на досить великий перелік органів, які забезпечують безпеку осіб, це, на жаль, не завжди позитивно впливає на ефективність застосування заходів безпеки. Працівники відповідних органів мають

⁴ Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23. 12. 1993 р. № 3782-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text>

⁵ Ромців О. І. Особливості забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, в Україні. *Правові горизонти*. 2020. № 23 (36). С. 69.

реально оцінити рівень загрози та застосувати саме ті заходи безпеки, які будуть достатніми та необхідними в кожному конкретному випадку.

Більше того, інколи тиск на учасника кримінального провадження можуть здійснювати працівники органів досудового розслідування, прокуратури. Наприклад, Ухвалою Суворовського суду міста Одеси слідчий суддя зобов'язав керівника Відділення поліції № 2 Одеського районного управління поліції № 1 в Одеській області застосувати до потерпілого заходи безпеки у вигляді особистої охорони, охорони житла і майна, видачі спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку. Адаже, потерпілий подав скаргу на бездіяльність дізнавача, пов'язану з не розглядом заяви потерпілого від 15 лютого 2021 року про забезпечення заходів безпеки в кримінальному провадженні. Потерпілий у судовому засіданні пояснив про ймовірну причетність до його переслідування співробітника правоохоронного органу, про систематичне надходження йому погроз, зазначив про пошкодження його транспортного засобу.⁶ Звертаємо увагу, що Кримінальним кодексом України передбачено кримінальну відповідальність за «Невжиття заходів безпеки щодо осіб взятих під варту» (ст. 380), «Розголошення відомостей про заходи щодо особи, взятої під захист» (ст. 381), «Перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку» (ст. 386).⁷

Часто особи, які беруть участь у кримінальному судочинстві не користуються можливістю забезпечення безпеки через недовіру до правоохоронних органів, недовготривалість термінів застосування заходів безпеки або через необізнаність та незнання про наявність такої можливості тощо.

Таким чином, проаналізувавши нормативно-правові акти України щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, та судову практику, приходимо до висновку, що процедура застосування заходів безпеки потребує детальнішої регламентації. Непоодинокі є випадки подання скарг на бездіяльність дізнавачів, слідчих та прокурорів, які ігнорують заяви учасника кримінального судочинства, члена його сім'ї або близького родича про вжиття заходів забезпечення безпеки або необґрунтовано відмовляють у їх задоволенні. Також з великого вибору засобів, які можуть застосовуватися, використовуються лише окремі, здебільшого особиста охорона, охорона житла і майна, видача спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку, закритий судовий розгляд.

⁶ Ухвала Суворовського районного суду міста Одеси від 01. 01. 2019 р. Справа № 523/3751/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95352573>

⁷ Кримінальний кодекс України від 05. 04. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>